https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en

Strategic Research on Social Problems
E-ISSN: 3041-8623
Vol. 14(2), 47-66
Received: 28.12.2024 Accepted: 05.04.2025

Research Paper

Understanding the Phenomenon of Smuggling from the Perspective of Activists Known as "Shoti"

Ali Feizolahi*
Assistant professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Ilam University, Ilam, Iran
a.feizolahi@ilam.ac.ir
Zahra Rezaeinasab
Associate professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Ilam University, Ilam, Iran
z.rezaeinasab@ilam.ac.ir
Shabnam Yari
M.A. in Cultural Studies, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Ilam University, Ilam, Iran
yarishabnam3@gmail.com

Introduction
Smuggling refers to the clandestine import and export of goods across a country's borders. This illicit activity is often motivated by various factors, such as tax evasion or the desire to bypass laws that prohibit the importation of certain items. As a criminal offense, smuggling presents numerous security challenges and encompasses a range of different types. This article focused on the importation of goods through non-customs entry points and their subsequent distribution in key markets within the country. Due to its illegal and secretive nature, precise figures on the volume and rate of smuggling are elusive. However, studies indicate a consistent increase in the volume of smuggled imported goods in Iran. Over the past decade, economic activities centered on commodity smuggling have emerged as a significant issue in the country. Lorestan Province serves as a pivotal route for the transportation of smuggled goods with smugglers known as *Shoti-savar*, transporting goods from southern ports to major cities, such as Tehran, Qom, and Isfahan. A substantial portion of those involved in this practice are young individuals from Pol-e-Dokhtar City, which was the focal point of this study. The primary aim of this research was to identify the underlying reasons and contexts that contributed to the emergence and persistence of this phenomenon as seen through the perspectives of these *Shoti* activists (*Shoti-savaran*) and to explore its implications for their lives.

Materials & Methods
The primary objective of this research was to understand the scope of the phenomenon of *Shoti* from the perspective of key activists in this field. To achieve this, a grounded theory approach was employed. The target population consisted of *Shoti* activists residing in the city of Pol-e-Dokhtar, Lorestan Province, who possessed at least 3 years of experience in commodity smuggling and were actively engaged in this work at the time of the study. The research sample comprised 14 individuals selected through the snowball sampling method based on the criterion of theoretical saturation. Data were collected using semi-structured interviews and the analysis was conducted through coding by following the Strauss and Corbin method. This analysis involved coding that led to the identification of 226 concepts, 43 sub-categories, and 15 main categories. To ensure validity, the acceptability criterion was applied, which emphasized the researcher's ongoing engagement with the data, external review, and comparison with existing literature and expert opinions.

Discussion of Results & Conclusion
The findings of this research revealed several causal conditions influencing engagement in smuggling. Hardship living encompassed financial difficulties, family economic instability, and poverty, which were often compelling reasons

*Corresponding author
Feizolahi, A., Rezaeinasab, Z., & Yari, Sh. (2025). Understanding the phenomenon of smuggling from the perspective of activists known as "Shoti". *Strategic Research on Social Problems*, *14*(2), 47-66. https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

for individuals to resort to smuggling. Job insecurity reflected the challenges faced by the unemployed due to rising unemployment rates, stemming from a lack of job opportunities or job loss. Additionally, struggling to make a living signified economic instability and the inability to achieve a minimum standard of well-being, driving individuals toward risky and illegal paths. Background conditions included structuralization of smuggling, which referred to the circumstances that not only pushed individuals into smuggling, but also created opportunities for it. Economic underdevelopment highlighted the economic disparity of the studied region compared to more developed areas of the country. Intervening conditions included a facilitating network, perceived utility of the *Shoti* lifestyle, and normalization of smuggling. This normalization indicated that the desire to earn a living—despite being viewed as a deviant act—had led smugglers to adopt strategies, such as group organization, lawbreaking, and unequal participation. These actions had resulted in consequences including family disorganization, a precarious existence, and experiences of social exclusion. Overall, this form of economic activism suggested that the livelihoods of a segment of the workforce in the country were linked to petty smuggling. A comprehensive analysis of the research findings indicated that socio-economic factors, governmental institutional incapacity, and a deep-rooted cultural tradition within the community had fostered a perspective that viewed smuggling as an opportunity rather than merely a crime.

Keywords: Shoti, Smuggling of Goods, Shoti Activists, Smuggling Networking, Pol-e-Dokhtar.

.

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی
سال چهاردهم، شماره پیاپی (٤٩)، شماره دوم، ١٤٠٤، ص ٦٦-٤٧
تاریخ دریافت: ١٤٠٣/١٠/٣٠ تاریخ پذیرش: ١٤٠٣/١٢/٢٦

مقاله پژوهشی

فهم پدیدهٔ قاچاق کالا از منظر کنشگران موسوم به شوتی

علی فیض‌اللهی *، استادیار، گروه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم‌انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران
A.feizolahi@ilam.ac.ir.

زهرا رضایی‌نسب، دانشیار گروه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم‌انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.
z.rezaeinasab@ilam.ac.ir

شبنم یاری، دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم‌انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.
yarishabnam3@gmail.com

چکیده

کنشگری اقتصادی مبتنی‌بر قاچاق کالای شوتی در دههٔ اخیر به یکی از موضوعات مسئله‌مند در ایران تبدیل شده است؛ ازاین‌رو هدف پژوهش حاضر شناخت دلایل و بسترهای بروز و تداوم این پدیده از منظر کنشگران موسوم به شوتی و پیامدهای آن در زندگی آنان است؛ به همین منظور این پژوهش با استفاده از روش نظریهٔ زمینه‌ای انجام شده است. جامعهٔ هدف آن، کنشگران موسوم به شوتی ساکن شهر پلدختر در استان لرستان است که حداقل سه سال سابقهٔ مبادرت به قاچاق کالای شوتی داشته و در زمان تحقیق به این کار اشتغال داشته‌اند. نمونهٔ تحقیق شامل ١٤ نفر است که با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی و براساس معیار اشباع نظری برگزیده شده‌اند. داده‌های تحقیق با استفاده از تکنیک مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته گردآوری شده و تحلیل داده‌ها ازطریق کدگذاری مطابق با روش استراوس و کربین انجام گرفته است. یافته‌های تحقیق مشتمل است بر شرایط علّی: دشوارزیستی، ناامنی شغلی و در تکاپوی معاش بودن؛ شرایط زمینه‌ای: ساختاری‌شدن قاچاق، توسعه‌نیافتگی اقتصادی و شرایط مداخله‌گری همچون شبکهٔ تسهیل‌گر، فایده‌مندی شوتی و عرفی‌شدن قاچاق است که قاچاقچیان کالای شوتی با اتخاذ راهبردهایی نظیر سازمان‌دهی گروهی، قانون‌شکنی، مشارکت ناهم‌تراز بدان مبادرت کرده‌اند و با پیامدهایی همچون نابسامان‌شدگی خانواده، در کرانهٔ خطر زیستن، تجربهٔ طرد اجتماعی و ارتقای سطح معیشت در زندگی آنان همراه بوده است. به‌طورکلی می‌توان گفت که این گونهٔ کنشگری اقتصادی دال بر گره‌خوردگی معیشت بخشی از نیروی کار کشور با قاچاق خرد کالاست.

واژه‌های کلیدی: شوتی، قاچاق کالا، کنشگران شوتی، شبکه‌ای‌شدن قاچاق، پلدختر

---

* نویسنده مسئول

فیض‌الهی، علی.، رضایی‌نسب زهرا و یاری، شبنم. (١٤٠٤). فهم پدیدهٔ قاچاق کالا از منظر کنشگران موسوم به شوتی. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*، ١٤(٢)، ٤٧-٦٦. https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

3041-8623/ © University of Isfahan
This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

مقدمه و بیان مسئلهٔ

قاچاق به واردات و صادرات مخفیانهٔ کالا از مرزهای یک کشور گفته می‌شود. «قاچاق یک فعالیت اقتصادی است که از نظر سیاسی و اجتماعی تعریف شده و ازطریق قانون و شکل اجرایی آن که عمیقاً سیاسی است، از تجارت قانونی جدا می‌شود. لذا قاچاق یک حرکت هدفمند از یک مرز برخلاف چارچوب‌های قانونی مربوطه است» (Gallien & Weigand, 2022). آنان درعین‌حال، مفهوم قاچاق را امری سیاسی، سیال، زمان‌مند و مکان‌مند می‌دانند. هدف از قاچاق کالا «فرار مالیاتی و یا دور زدن قوانینی است که واردات یا صادرات این‌گونه کالاها را ممنوع یا محدود کرده‌اند» (Deflem & Kelly, 2001). بدیهی است که قاچاق، چالش‌های امنیتی متعددی را به همراه دارد؛ زیرا جرم کیفری است و بسته به موضوع، دارای اقسامی ازجمله قاچاق: «سلاح، فرآورده‌های دارویی، مواد مخدر، اطلاعات، آثار هنری، گیاهان، حیوانات، نرم‌افزار و کپی‌رایت است و درعین‌حال یکی از مظاهر جرایم سازمان‌یافته است (Čolaković, 2016). موضوع بحث‌شده در این مقاله، ورود کالا از مبادی ورودی خارج از گمرک و توزیع آن در بازارهای اصلی کشور است.

از آنجایی‌که قاچاق امری غیرقانونی و پنهانی است، ارقام دقیقی دربارهٔ میزان و حجم قاچاق وجود ندارد. بااین‌وجود، نتایج مطالعه‌ای حاکی از آن است که به‌طور تخمینی «حجم نسبی قاچاق کالاهای وارداتی نسبت به واردات رسمی در سالهای جنگ و سالهای اجرای برنامه‌های اول تا چهارم توسعهٔ کشور به‌ترتیب ۱۸/۲، ۱۷/۶، ۲۹، ۳۲/۲ و ۳۰/۸ درصد بوده است؛ در حالی‌که حجم قاچاق به واردات رسمی در کل دوره به‌طورمتوسط ۲۴ درصد بوده است. نتایج حاکی از روند افزایشی قاچاق واردات است که از ۱۹/۳ درصد در سال ۱۳۵۷ به ۲۷/۶ درصد در سال ۱۳۸۹ افزایش یافته است» (Pourkazemi et al., 2013). همچنین برآورد دیگری نشان می‌دهد که «درصد قاچاق ورودی نسبت به واردات رسمی درسال‌های ۱۳۹۶، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ به ترتیب ۲۸، ۲۲/۲ و ۲۵ درصد و ارزش قاچاق ورودی به‌طور میانگین ۱۲/۳ میلیارد دلار (ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۹۸) بوده است. در مطالعهٔ دیگری با استفاده از روش سری‌های زمانی ساختاری برآورد شده است که «طی دورهٔ زمانی ۱۴۰۰-۱۳۵۲ نرخ بیکاری هم در کوتاه‌مدت و هم در بلندمدت بیشترین اثر را بر افزایش ارزش قاچاق داشته است» (حداد و صالحی ابر، ۱۴۰۳).

در چند دههٔ اخیر ساختار اقتصاد ایران به دلایلی همچون داشتن مرز مشترک با ۱۵ کشور، «ساختار تجارت خارجی زمینه‌ساز قاچاق، اسکله‌های غیرمجاز، توسعه‌نیافتگی مناطق مرزی و وجود یارانه‌های متعدد» (Mozayani, 2021) با قاچاق کالا عجین شده است؛ علاوه‌براین، در دو دههٔ اخیر نیز تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی و تقاضاپذیری کالاهای قاچاق وارداتی در سبد خانوارهای ایرانی این وضعیت را تشدید نموده است. چنان‌که در مناطق مرزی استان کردستان پدیدهٔ قاچاق کالاهای خانگی با عنوان کول‌بری، عرفی و بدن‌مند شده است. در بلوچستان پدیدهٔ سوخت‌بری شیوع یافته است و در مناطق جنوب، جنوب غربی و مرکز کشور نیز «افراد برای فرار از بیکاری و کسب درآمد با استفاده از خودروهای سواری کالای قاچاق» (رشیدی، ۱۳۹۷) را از بنادر جنوبی به سراسر کشور انتقال می‌دهند. وضعیت در این بخش به‌گونه‌ای است که اصطلاح شوتی برای مردم استان‌های جنوب و جنوب غربی کشور همچون فارس، بوشهر، خوزستان، لرستان، ایلام و مرکزی و نیز استان‌های جنوب شرق مثل کرمان و... آشنا است؛ در همین راستا یوسفی لبنی و همکاران (2023) با استناد به تحقیقات متعددی نشان داده‌اند که در بُعد اقتصادی مهم‌ترین پارامترهای کول‌بری شامل تأمین مایحتاج زندگی، اشتغال و بیکاری در منطقهٔ مرزی، نبود زمین کشاورزی و مرتع است و در بُعد جغرافیایی مهم‌ترین پارامترهای مؤثر بر پایداری پدیدهٔ کول‌بری سطح توسعهٔ پایین منطقهٔ مرزی در مقایسه با مرکز است. نتایج تحقیقات متعددی حاکی‌ازاین

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

است که هم کول‌بری و هم شوتی به شیوهٔ معیشتی پررنج و پرتلفاتی برای افراد محروم در مناطق مرزی تبدیل شده‌اند؛ اما قاچاق موسوم به شوتی مشتمل بر شبکه‌های سازمان‌یافته‌تر با ریسک بالاتر و توأم با مسائل اجتماعی، قانونی و امنیتی نیز هست.

تحلیل کلی مطالعات مرتبط با قاچاق کالا در ایران نشان می‌دهد که این مطالعات عمدتاً حول محتوای قاچاق کالا، تعیین پیامدهای منفی ناشی از آن، شناسایی دلایل گسترش قاچاق کالا به‌عنوان تهدید استراتژیک برای امنیت اقتصادی دولت‌ها انجام شده‌اند و کنشگران اصلی آن اعم از فرادستان استثمارگر و متنفذ در این عرصه مغفول واقع شده‌اند و مطالعات مرتبط با فرودستان تهی‌دست و تحت استثمار در میدان قاچاق کالا نیز عمدتاً گروه‌های مشغول به کول‌بری و سوخت‌بری در مناطق غربی و شرقی کشور را بررسی کرده‌اند؛ اما این مطالعه درصدد است تا دلایل و بسترهای روی‌آوری بخشی از گروه‌های فرودست جامعه به قاچاق کالای موسوم به شوتی و از مبدأ بنادر جنوبی را بررسی کند. با توجه به اینکه استان لرستان یکی از مسیرهای اصلی است که قاچاق‌چیان موسوم به شوتی‌سوار، کالای قاچاق را از بنادر جنوبی کشور به شهرهایی همچون تهران، قم، اصفهان و... انتقال می‌دهند و بخش عمده‌ای از کنشگران این عرصه عمدتاً جوانان شهرستان پلدختر هستند، قلمرو بررسی‌شده در این مطالعه را همین شهرستان تشکیل می‌دهد؛ ازاین‌رو هدف اصلی این تحقیق شناخت کم و کیف پدیدهٔ شوتی از منظر کنشگران اصلی این عرصه (شوتی‌سواران) است و سؤال اصلی تحقیق این است که از منظر شوتی‌سواران، شرایط علّی، زمینه‌ای و مداخله‌ای پدیدهٔ شوتی کدامند؟ از چه راهبردهایی استفاده می‌کنند و با چه پیامدهایی در زندگی آنان همراه بوده‌است؟

پیشینهٔ پژوهش

رشیدی (۱۳۹۷) در بررسی تجربهٔ زیستهٔ بازیگران شبکهٔ قاچاق کالا (شوتی) در بنادر جنوبی ایران نشان داد که وضعیت نابسامان اقتصادی، دسترسی به شبکهٔ قاچاق، ناامنی شغلی و فرسایش اعتماد نهادی، بازاندیشی در هویت مجرمانه، تحلیل هزینهٔ فایده و بهره‌مندی از سرمایهٔ اجتماعی درون‌گروهی از دلایل عمدهٔ روی‌آوری افراد به این حرفه است. زارع شاه‌آبادی و محمدی (۱۴۰۰) دریافتند که خطرپذیری بقا، مسخ اجتماعی، فرسودگی شغلی، ازخودبیگانگی، نارضایتی خانوادگی با زندگی کول‌بران شهرستان بانه عجین شده است. آنان کول‌بری را رفتاری پرخطر و آن را واکنشی ناگزیر به فرصت‌ها و محدودیت‌های وضعیت جغرافیایی، معیشتی، اقتصادی و سیاسی منطقه می‌دانند. قادرزاده و غیاثوند (۱۴۰۲) در مطالعه‌ای دریافتند که در میدان کول‌بری، مناسبات اقتدارگرایلنه–استثمارگرایلنه، توزیع ناعادلانهٔ سود و خطر حاکم است و فرادستان غیرنهادی ازطریق رؤیت‌ناپذیری، تقدم کول بر کول‌بر و طبیعی‌نمایی موقعیت به تثبیت و تداوم کول‌بری می‌پردازند و فرودستان این میدان نیز با پذیرش سازشکارانه و تحمل‌پذیرساختن رنج و مخاطرات کول‌بری برای بقا تلاش می‌کنند. نقدی و همکاران دریافتند که وسوسهٔ درآمد زیاد، تبعیض ساختاری، بیکاری، فقر و پذیرش عمومی قاچاق در پیدایش و گسترش پدیدهٔ شوتی نقش داشته‌اند. یزدانی‌نسب و بهزادی (۱۴۰۳) در مطالعهٔ تجارب زیستهٔ رانندگان شوتی فقدان فرصت اشتغال، سود زیاد، فقدان تناسب جرم با مجازات را به‌عنوان عوامل بروز و تداوم این شغل شناسایی کردند. نقدی و همکاران در مطالعه‌ای دریافتند که فقر شدید اقتصادی، بیکاری، تبعیض ساختاری، ذهنیت مثبت مردم به شغل شوتی، آسان‌بودن تردد، وسوسهٔ درآمدی بالا، طرد اجتماعی و توجیه‌تراشی شوتی‌سواران برای شغل شوتی در پیدایش و گسترش قاچاق کالای شوتی و اشتغال به شغل شوتی در بین ساکنین مناطق حاشیهٔ شهر خرم‌آباد تأثیر داشته است. (Bozçalı, 2019) در بررسی مدیریت نکروپولیتیک دولت دربارهٔ تحرک فرامرزی و کشتارهای مرزی که گشت‌های مرزی در مناطق مرزی کردنشین ترکیه مرتکب می‌شوند، نشان می‌دهد که احکام غرامت غالباً برای جبران معیشت

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

ازدست‌رفته کم بوده است و طرف‌های دعوی کرد مجبور می‌شوند دوباره وارد قاچاق شده و با خطر دائمی مرگ روبرو شوند؛ درنهایت انقیاد سیاسی و اقتصادی زندگی و معیشت را در مناطق مرزی کردستان ترکیه نشان می‌دهد. کریمی و سلیمی (2024) در مطالعهٔ کول‌بری نوجوانان در مرزهای غرب ایران نشان دادند که تعداد زیادی از شاغلان در امر کول‌بری را نوجوانان تشکیل می‌دهند. آنان دریافتند که تعامل دیالکتیکی بین اقتصاد سیاسی مرزی، فرهنگ مرزی و خرده‌فرهنگ کول‌بری به شکل‌گیری و بازتولید کول‌بری نوجوانان در جامعهٔ مرزی انجامیده است.

ملاحظات نظری و چهارچوب مفهومی

دورکیم آنومی را محصول تغییرات سریع اجتماعی ناشی از فرایند نوسازی می‌داند؛ زیرا زمانی که جامعه از سویهٔ مکانیکی به سویهٔ ارگانیکی حرکت می‌کند، «تمایزات ساختاری و ترویج آمال سیری‌ناپذیر و نامحدود انسان‌ها، قواعد اخلاقی رفتار را با فرسایش مواجه می‌کند و رفتار مجرمانه را سبب می‌گردند» (Durkheim, 1984)؛ چون «آن فرایند انتظام‌بخش یا وجود ندارد و یا با درجهٔ توسعهٔ تقسیم کار مرتبط نیست» (Durkheim, 1984: 303). نتیجهٔ چنین شرایط نابهنجاری، نابرابری اجتماعی، ارتکاب جرم و انحطاط کارکردهای اجتماعی است. یکی از عوامل افزایش جرم در چنین شرایطی آنومی اقتصادی است که در هنگام تغییرات شگرف اقتصادی روی می‌دهد. بنا به استدلال دورکیم، «سطح آنومی هم در دورهٔ رکود اقتصادی و هم در دورهٔ رشد اقتصادی افزایش می‌یابد. سطح آنومی در مواقع رونق از مواقع رکود بدتر می‌شود؛ زیرا رونق، آرزوهای افراد را درست در زمانی که محدودیت‌ها بر روی آن آرزوها در هم شکسته شده‌اند، تحریک می‌کند» (Vold et al., 2009).

مرتن نیز برای تبیین فروریختن نظم هنجارین مألوف جامعه از مفهوم آنومی استفاده کرده است و بر آن است که عمدتاً شیوه‌های سازمان‌دهی جامعه مسئله‌آفرین می‌شوند. به‌نظر وی فشارها برای رفتار کج‌روانه زمانی شکل می‌گیرند که «بین آرزوهای تجویزشده به‌لحاظ فرهنگی و شیوه‌های ساخت‌یافته به‌لحاظ اجتماعی برای دستیابی به این آرزوها (Merton, 1986: 188) گسستی شکل بگیرد. مرتن استدلال می‌کرد که «آنومی به‌احتمال‌زیاد اثر مخربی بر افراد سطوح پایین سلسله‌مراتب اجتماعی مثلاً فقرا داشته باشد» (Merton, 1938به نقل از فیض‌اللهی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۶۵)؛ زیرا در چنین شرایطی افرادی که در معرض این‌گونه ناهم‌ترازی عینی اهداف فرهنگی و ابزارهای مشروع رسیدن به آن اهداف قرار می‌گیرند، برای چشم‌پوشی از ابزارهای مشروع یا قانونی و ابداع روش‌های جدید دستیابی به هدف زیر فشار قرار می‌گیرند؛ بنابراین، می‌توان گفت که بنا به این نگرهٔ مرتنی، هم‌نوایی با ارزش‌های فرهنگی رایج منبع بروز میزان زیاد جرائم و انحرافات اجتماعی است و آنومی ویژگی مزمن بسیاری از جوامع است.

از نگاه کوهن انطباق‌نداشتن هدف و وسیلهٔ مدنظر مرتن به‌خودی‌خود منجر به خلاف‌کاری نمی‌شود، بلکه مستلزم اضافه‌شدن متغیر مداخله‌گر «ناکامی منزلتی یا سرخوردگی» است؛ درنتیجه کنش انحرافی معادل واکنش‌های نوآوری و شورش در دیدگاه مرتن— ناهمسازی بین هدف و وسیله- و ناکامی منزلتی است.

کلیوارد و اوهلین در نظریهٔ ساختار فرصت‌های نامشروع بر این باور هستند که امکان بروز رفتارهای انحرافی منوط است به: ۱. میزان و نوع دسترسی به فرصت‌های غیرقانونی و ۲. انسداد فرصت قانونی برای طبقات پایین جامعه» (Wareham, 2005: 18)؛ درنتیجه سه نوع خرده‌فرهنگ انحرافی شکل می‌گیرد: ۱. خرده‌فرهنگ جنایی: دسترسی به فرصت غیرقانونی به‌واسطهٔ وجود باندهای تبهکار و وجود تجربهٔ انباشته‌شده‌ای از رفتارهای انحرافی در دسترس برای افراد مستعد تبهکاری؛ ۲. خرده‌فرهنگ ستیزه‌جو: دسترسی اندک به فرصت غیرقانونی، اما دارابودن توانایی درگیری با پلیس و نظام مراقبت و ۳. خرده‌فرهنگ انصرافی: دسترسی‌نداشتن به هر دو فرصت. با این وصف می‌توان قاچاق کالای شوتی را محصول اولین نوع خرده‌فرهنگ انحرافی قلمداد کرد.

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

شاو و مک‌کی در نظریهٔ بی‌سازمانی اجتماعی با تأکید بر نقش اکولوژی اجتماعی و محل سکونت بر آنند که انحرافات اجتماعی محصول شرایط بی‌سازمان‌کننده هستند؛ ازجمله: ۱. مهاجرت افراد محروم به حاشیهٔ شهرها؛ ۲. انتقال فرهنگی انحراف ازطریق آموختن انحراف و ۳. از هم‌پاشیدگی نظام کنترل و نظارت اجتماعی که با مفهوم فروپاشی سنت‌ها یا بی‌هنجاری هم‌راستاست.

گری بکر در نظریهٔ اقتصاد جرم بر آن است که فرد زمانی مبادرت به رفتار مجرمانه می‌کند که پس از تحلیل هزینه_فایده، میزان خالص منفعت حاصل از جرم بیشتر از میزان منفعت حاصل از فعالیت‌های قانونی باشد (Becker, 1968 به نقل از پژویان و مداح، ۱۳۸۵). نظریهٔ نهادگرایی نیز بر آن است که رفتاری مانند قاچاق کالا متأثر از محیط نهادی‌ای قرار دارد که این رفتار در آن بروز می‌یابد؛ ازجمله دراین‌باره می‌توان به نقش نهادهای رسمی و غیررسمی و «نفوذپذیری کلی و کنترل‌نشدهٔ فضاهای بدون حکومت و بدون قانون» (Gallien, 2018) و حتی مدارای عمدی دولت‌ها در مقابل قاچاق کالا اشاره کرد.

آندره گوندر فرلنک روابط ساختاری نابرابر را در قالب استعارهٔ «متروپل_قمر» یا «مرکز_پیرامون» نشان داده است که می‌توان با الهام از آن از استعمار داخلی که شکلی از «توسعهٔ نابرابر» است سخن گفت (Frank, 1971 به نقل از سو[1]، ۱۳۹۷: ۱۲۴) بدین معنا که برنامه‌های توسعه، مرکزگرا هستند و استان‌های جنگ‌زده‌ای همچون ایلام، خوزستان و... و نیز استان‌هایی نظیر کردستان و سیستان و بلوچستان و... از نوعی عقب‌ماندگی اقتصادی ساختارمند رنج می‌برند که برخی از محققان از «نوعی استعمار داخلی ازطریق توسعه‌زدایی مستمر در برخی از مناطق» (Soleimani & Mohammadpour, 2020) نام می‌برند که منجر به شکل‌گیری روابط داخلی مرکز – پیرامون در کشور شده است.

از مرور نظریه‌ها چنین استنباط می‌شود که تغییرات سریع اجتماعی و اقتصادی ناشی از نوسازی به دلیل ناهم‌ترازی در سطوح برخورداری مناطق مختلف کشور، ناهم‌ترازی عینی بین اهداف فرهنگی و ابزارهای مشروع دستیابی به آنها با ناهم‌ترازی در دسترسی به فرصت‌های مشروع و نامشروع در هم می‌آمیزد. محصول تداوم چنین ساختاری سرخوردگی محتوم اقشار محروم جامعه و فروپاشی نظام کنترل اجتماعی رسمی و غیررسمی است. این وضعیت پرورش‌دهندهٔ اشکالی از ناهنجاری عرفی‌شده و عقلانیتی است که ارتکاب جرم قاچاق کالای شوتی را موجه می‌کند.

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش با رویکرد کیفی در پارادایم تفسیری با بهره‌گیری از استراتژی استفهامی و براساس روش نظریهٔ زمینه‌ای با هدف کشف و شناسایی دلایل، راهبردهای قاچاقچیان موسوم به شوتی و پیامدهای آن انجام شده است. جامعهٔ هدف آن، رانندگان ماشین‌های پرسرعت (شوتی) ساکن در شهرستان پلدختر استان لرستان است که حداقل سه سال به این کار مبادرت کرده‌اند و اکنون نیز در این زمینه مشغول هستند. نمونهٔ تحقیق شامل ۱۴ نفر از افرادی است که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی و بنا به معیار اشباع نظری انتخاب شده‌اند و به همین منظور «پاسخ‌دهندگان براساس تجربه‌شان دربارهٔ پدیدهٔ مطالعه‌شده به‌صورت غیرتصادفی انتخاب شده‌اند» (Bhattacherjee, 2012).

در این پژوهش از تکنیک مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. داده‌ها براساس روش استراوس و کربین و مبتنی‌بر کدگذاری باز، محوری و گزینشی تجزیه‌وتحلیل شده‌اند و درنهایت مدل پارادایمی را استخراج کرده و داستان تحقیق به نگارش درآمده است. در این پژوهش از معیار مقبولیت برای اعتباریابی استفاده شده است که خود مبتنی‌بر مقبولیت پژوهشگر، مشاهدهٔ مصرانه، درگیری و شرکت طولانی‌مدت و مداوم با داده‌ها است. قابلیت تصدیق از طریق حضور مستمر محقق در میدان تحقیق، انجام و استخراج دقیق مصاحبه‌ها، بهره‌گیری از روش ممیزی محقق

[1] So

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

گشته است. قابلیت انتقال ازطریق نگارش یادداشت‌های فنی، مقایسه و مقارنهٔ یافته‌ها با ادبیات تحقیق و آرای صاحب‌نظران تصدیق شد.

جدول ١- اطلاعات مشارکت‌کنندگان در تحقیق

Table 1- The information of paricipaors in research

کد	سن	شغل قبلی	تحصیل	محل تولد	وضع تأهل	تعداد فرزند	خودرو	مدت فعالیت	مبدا	مقصد
١	٤٦	مغازه‌دار	سیکل	روستا	متأهل	٣	سمند	٨	گناوه	تهران
٢	25	محصل	دیپلم	شهر	متاهل	١	پژو، سمند	٧	گناوه، دیلم	تهران
٣	٢٩	کارواشی	دیپلم	شهر	متاهل	١	زانتیا، پژو	٤	گناوه، دیلم	تهران، گرمسار
٤	٢٧	مسافرکشی	دیپلم	شهر	متاهل	١	پژو پارس	٧	گناوه	تهران، همدان
٥	٣٨	مغازه‌دار	سیکل	روستا	متاهل	٢	پژو	٩	عسلویه، گناوه	تهران، قم
٦	٢٥	محصل	دیپلم	روستا	متاهل	–	پراید، سمند	٥	گناوه، دیلم	قم، تهران
٧	٣٥	کشاورز	سیکل	روستا	متأهل	٣	پراید، سمند	٤	دیلم، آبادان	قم، اصفهان
٨	٣٢	آزاد	لیسانس	شهر	متأهل	–	سمند	٧	گناوه	تهران
٩	٣٥	حسابدار	لیسانس	روستا	مجرد	–	سمند	٨	گناوه، اهواز	تهران
١٠	٢٦	کشاورز	لیسانس	روستا	مجرد	–	پژو ٤٠٥	٦	گناوه	تهران
١١	٢٨	دانشجو	لیسانس	شهر	متأهل	–	پژو ٤٠٥	٤	گناوه، دیلم	تهران
١٢	٣٢	راننده	کاردانی	روستا	متأهل	٢	سمند	٨	گناوه	قم، تهران
١٣	٢٧	دانشجو	فوق‌لیسانس	شهر	مجرد	–	پژو پارس	٣	دیلم، اهواز	تهران
١٤	٤١	راننده	دیپلم	روستا	متأهل	٣	پژو پارس	٧	دیلم، گناوه	همه جا

یافته‌ها

در جدول زیر نتایج حاصل از کدگذاری باز و محوری داده‌های تحقیق ارائه شده است که بیانگر فرایند تشکیل مقوله‌های استخراج‌شده از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان در تحقیق است و متناسب با ابعاد روش نظریهٔ زمینه‌ای استراوس و کربین تنظیم شده است.

جدول ٢- فرایند کدگذاری و برساختن مفاهیم و مقوله‌های تحقیق

Table 2- The process of coding and constructing research concepts and categories

بعد	مفهوم	زیرمقوله	مقولهٔ اصلی
شرایط علی	وضعیت نامطلوب اقتصادی خانواده، سطح ضعیف خانواده ازنظر اقتصادی، قرارداشتن وضعیت اقتصادی خانواده در زیر خط فقر	شرایط نامطلوب اقتصادی خانواده	دشوارزیستی
	درآمد کم شغل قبلی، نبود شغل با درآمد مناسب، زندگی سخت و کمی درآمد، نداشتن سرمایهٔ اولیه، گرانی و تورم	عدم تمکن مالی	
	فقر، فقر گسترده در بین جوانان	فقر	
	عدم کفایت درآمد مشاغل جاری، بالابودن هزینهٔ زندگی	ناهم‌ترازی دخل‌وخرج	
	وخیم‌شدن اوضاع اقتصادی، جان‌کندن برای نان	وخامت اقتصادی	
	ترک کار، بیکاری جوانان تحصیل‌کرده، بیکاری گسترده	عدم ثبات شغلی	ناامنی شغلی
	کمبود شغل، فقدان فرصت اشتغال	فقدان ظرفیت شغلی	
	کسب درآمد، تأمین مخارج خانواده، حل مشکلات زندگی	تلاش برای تأمین معاش	در تکاپوی معاش

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

بعد	مفهوم	زیرمقوله	مقولهٔ اصلی
بستر و زمینه	برآوردن خواستهٔ شخصی، درآمد بالای شوتی، طمع‌ورزی	جست‌وجوی درآمد مطلوب	
	عدم پرداخت مالیات، درآمد مناسب		
	وجود بازار مصرف کالای قاچاق، بازارداشتن اجناس شوتی، مصرفی‌بودن کالاهای قاچاق	بازارپذیری کالای قاچاق	
	سازمان‌دهی توسط صاحبان بار، وجود شبکهٔ قاچاق	شبکه‌ای‌شدن قاچاق	ساختاری‌شدن قاچاق
	قرارداشتن لرستان در مسیر قاچاق، وجود فرصت قاچاق	امکان‌پذیربودن	
	نداشتن محدودیت خاص، داشتن یک وسیله برای شغل شوتی		
	نامناسب‌بودن اقلیم برای کار در بخش کشاورزی، ضعف بخش کشاورزی، جواب‌گو نبودن کشاورزی و دامپروری	غیراقتصادی شدن کشاورزی	
	وضعیت اقتصادی نامناسب شهرستان، ضعف زیرساخت اقتصادی	فقدان زیرساخت مناسب	توسعه‌نیافتگی اقتصادی
	نبودن کارخانه و شرکت صنعتی در منطقه، صنعتی‌نبودن شهرستان	صنعتی نبودن منطقه	
	مشکلات معیشتی در منطقه، محروم‌بودن منطقهٔ سکونت شوتی‌کار	محرومیت اقتصادی	
	وجود پاتوق بین‌راهی، وجود پاتوق در بندر، مدیریت پاتوق	وجود پاتوق	شبکهٔ تسهیل‌گر
	همکاران محلی، واسطه‌های محلی، راه‌پاک‌کن‌ها و راه‌بلد محلی	تسهیل‌گران	
	عدم پرداخت مالیات، درآمد مناسب	به‌صرفه‌بودن	فایده‌مندی شوتی
	فقدان محدودیت زمانی، دسترسی راحت به شغل شوتی	در دسترس بودن	
	ورود طلاب و روحانیون به این شغل	عادی‌شدن	
	ورود بانوان به این شغل، به همراه بردن خانواده		
	عار ندانستن کار شوتی، تعداد زیاد شوتی، شوتی به‌مثابه فرصت	پذیرش عمومی	عرفی‌شدن قاچاق
	طمع‌ورزی افراد، حل مشکلات زندگی، ضرورت زندگی	سترون‌سازی	
	شوتی تنها فرصت، مشکلات گرانی و تورم، ناگزیربودن		
راهبردها	گروهی حرکت‌کردن، با برنامه حرکت‌کردن، چیدمان خاص حرکت گروه، حرکت فردی و گروهی	حرکت برنامه‌ریزی‌شده	
	شب‌مانی، حرکت در نیمه‌شب، تخلیهٔ سریع بار در مقصد	پنهان‌کاری	سازمان‌دهی گروهی
	همکاری در بارگیری محموله، حمایت متقابل گروه از اعضا	همیاری	
	هماهنگی تیمی، تشکیل گروه‌های شوتی طایفه‌ای، ارتباط داشتن، اطلاع‌دادن به همدیگر	حمایت دوجانبه	
	دادن رشوه، رشوه به مأموران محلی، پلیس راه و...	ارتشا	
	اسکورت و هماهنگی سرگروه، اسکورت‌شدن توسط افراد محلی، پرداخت حق‌العمل به راه‌بلد محلی، استخدام راه‌بلد	پایش هنجارشکنانهٔ مسیر	قانون‌شکنی
	اختلال در تعقیب پلیس، مخدوش‌کردن پلاک ماشین، دستکاری فنر ماشین، پنچرکردن ماشین پلیس	تخلف از مقررات	
	رانندگی پرسرعت، رانندگی با سرعت زیاد و خطرناک		
پیامدها	همراه بردن خانواده، همراهی زن برای عادی‌انگاری سفر	ابزاری‌ساختن خانواده	مشارکت ناهم‌تراز
	گمنام‌بودن صاحب مال، پرداخت کرایه در مقصد، عدم مسئولیت صاحب مال در مقابل مال‌باختگی شوتی	مخفی‌بودن بهره‌کش	
	شرمساری فرزندان	اختلال در مناسبات خانواده	نابسامان‌شدگی خانواده
	فشار روانی بر والدین رانندگان شوتی		

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

بعد	مفهوم	زیرمقوله	مقولهٔ اصلی
	مشکلات خانوادگی، کاهش روابط خانوادگی	محدودیت خانواده	در کرانهٔ خطر زیستن
	محدودیت برای خانواده، دوری از خانواده، دوری از همسر		
	استهلاک ماشین، ریسک زیاد شوتی‌گری، تصادف شدید	تلهٔ چیزباختگی	
	جریمهٔ سنگین، تداوم کار برای جبران خسارت‌ها، تاراج توسط تعزیزات حکومتی، رشوه		
	خطر سرقت بار توسط راهزنان، توقیف کالا توسط مأموران، ریسک زیاد کار شوتی، ریسک در مقصد، جریمه، توقیف ماشین	مواجهه با خطر	
	ریسک درگیری با مأموران، شلیک پلیس، مجروحیت، زندان رفتن		
	استرس، بیماری روانی، فشار روانی، حواس‌پرتی، بی‌حوصلگی، تنش‌های روانی زیاد، پرخاشگرشدن، استرس شغلی زیاد	خطرات و مخاطرات جسمی و روحی	
	بیماری جسمی،بی‌خوابی، خطر تصادف		
	جان‌باختن بسیاری از رانندگان شوتی، خطر مرگ، مجروحیت و مرگ، سکته به دلیل استرس، ریسک زیاد شغل		
	مصرف مواد مخدر، معتاد شدن	اعتیاد	
	نگرش منفی مردم، متهم‌بودن به حرام‌خواری، خلاف‌کار تلقی‌شدن توسط مردم، تصور شوتی به مثابه فرد معتاد، تصور منفی مردم از شغل شوتی، قاچاقچی دانسته شدن	برچسب‌زنی منفی توسط مردم	تجربه طرد اجتماعی
	نگرش منفی/ خنثی به شوتی، سرزنش‌نشدن توسط دیگران	نگرش ناهمخوان به شوتی	
	فقدان وجاهت شغلی، منزلت پایین این شغل	تزلزل منزلتی	
	کسب درآمد سریع، کسب درآمد زیاد، داشتن درآمد خوب، اخذ کرایهٔ زیاد	درآمد مناسب	ارتقای سطح معیشت
	بهترشدن وضع اقتصادی	بهبود رفاهی	
	خریدن ماشین با پول شوتی		

شرایط علی

دشوارزیستی

دشوارزیستی به تنگناهای معیشتی و ناسامانمندی حیات اقتصادی خانواده اشاره دارد و دربرگیرندهٔ خرده‌مقوله‌های شرایط نامطلوب اقتصادی خانواده، فقر و فقدان تمکن مالی است که نمایانگر دشوارزیستی خانواده و درآمد بسیار اندک بخش عمده‌ای از مشارکت‌کنندگان در تحقیق هستند که این موارد خواه به تنهایی و خواه توأمان در روی‌آوری فرد به سمت قاچاق کالا نقش داشته‌اند. چنان‌که مشارکت‌کنندهٔ کد ۸ می‌گوید:

«وضعیت اقتصادی شهرستان ما ضعیف است. زندگی‌ها سخت و درآمدها کم است؛ زیرا اگر غیر از این بود، جوانان به این شغل پرخطر روی نمی‌آوردند. وضعیت اقتصادی خانواده ما ضعیف است که ما مجبور شدیم از جان خود بگذریم، بلکه بتوانیم یک زندگی عادی داشته باشیم.» (۳۲ساله، لیسانس و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندهٔ کد ۷ گفته است:

«وضعیت اقتصادی خانواده من ضعیف و زیر خط فقر است و همین مورد باعث شد که با وجود آگاهی از تمام شرایط سخت و خطرناک این کار، در این مسیر قدم بگذارم.» (۳۵ساله، سیکل، متأهل، دارای سه فرزند و ٤ سال سابقهٔ کار شوتی)

در همین ارتباط مشارکت‌کنندهٔ کد ٦ با تأکید بر نقش عوامل اقتصادی همچون فقر و نداشتن تمکن مالی افراد درگیر با امر قاچاق بر آن است که:

«دلیل اقدام به قاچاق، نبود شغل با درآمد مناسب و

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

نبود سرمایهٔ اولیه برای راه‌اندازی شغل‌های بی‌خطر است. نکتهٔ دیگر روی‌آوردن جوانان ۱۹ تا ۲۰ساله به این شغل است که مجبورند به دلیل فقر به این شغل رو بیاورند. از طرفی حقوق کم افرادی که دارای مشاغل دولتی هستند نیز ازجمله دلایلی است که در این مسیر قدم می‌گذارند.» (۲۵ساله، دیپلم، متأهل و رانندهٔ شوتی)

ناامنی شغلی

خرده‌مقوله‌های عدم ثبات شغلی و فقدان ظرفیت شغلی که مشتمل بر مفاهیم ترک کار از روی ناچاری، اخراج از کار، شیوع بیکاری گسترده در منطقه و نبود فرصت‌های مناسب اشتغال هستند، بر وجود شرایط نامساعد اقتصادی جامعهٔ مطالعه‌شده دلالت دارند. این وضعیت درواقع به‌طور هم‌زمان نقشی دوگانه بازی می‌کند؛ نقش رسمی در دفع نیروی کار از بازار کار مرسوم و نقش غیررسمی و غیرقانونی اقتصاد در جذب در فعالیت‌های سوداگرانهٔ موجود در بازار پنهان؛ به‌گونه‌ای که مشارکت‌کنندهٔ کد ۱ معتقد است که جوانان به دلیل:

«عدم وجود کارخانه‌های صنعتی و وضعیت اقتصادی بسیار ضعیف منطقه، جواب‌گو نبودن مشاغل کشاورزی و دامپروری، کمبود شغل و کار، افزایش بیکاری جوانان برای کسب درآمد، تأمین معاش و گذران زندگی به شغل شوتی روی می‌آورند و اکنون در پلدختر شغل شوتی به‌عنوان تنها راه کسب درآمد در حال افزایش است.» (۴۶ساله، سابقاً مغازه‌دار، دارای ۸ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندهٔ کد ۸ نیز بنا به شناختی که از شوتی‌های هم‌گروهی خویش دارد گفته است:

«در تیم ما جوانان بسیاری با مدارک معتبر دانشگاهی وجود دارند که حتی شغل غیرمرتبط با رشتهٔ تحصیلی برایشان وجود ندارد و مجبور هستند به این شغل روی بیاورند.» (۳۲ساله، لیسانس و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

در تکاپوی معاش بودن

خرده‌مقوله‌های تلاش برای تأمین معاش و جست‌وجوی درآمد مطلوب ناظر بر مفاهیم برساخت‌شدهٔ مرتبط با تأمین مخارج خانواده، حل مشکلات زندگی، درآمد زیاد شوتی و طمع‌ورزی ناشی از کسب درآمدهای فراتر از انتظار ازطریق قاچاق کالا در مقایسه با مشاغل مرسوم است. این مقوله و مفاهیم شکل‌دهندهٔ آن علاوه بر اینکه نشانگر مسئولیت‌شناسی و تعهد مشارکت‌کنندگان در تحقیق در قبال خانواده، اهمیت کار و فعالیت اقتصادی است، مؤید ناامنی شغلی، آنومی و بی‌ثباتی اقتصادی است که افراد را به سمت زیست پرخطر و راه‌های نامرسوم و غیرقانونی سوق می‌دهد. چنان‌که مشارکت‌کنندهٔ کد ٤ دراین‌باره می‌گوید:

«به دلیل وضعیت اقتصادی نامناسب خانواده، برای تأمین معیشت خانواده و فرزندانم و نیز به دلیل برآورده‌کردن خواسته‌های شخصی خودم در این مسیر قدم گذاشتم؛ زیرا در مشاغل قبلی درآمدم کم بود و مشکلات معیشتی و اقتصادی زیادی داشتم.» (۲۷ساله، سابقاً مسافرکش، دیپلم و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندهٔ کد ۷ در ارتباط با خرده‌مقولهٔ جست‌وجوی درآمد مطلوب گفته است:

«به تنها جنبهٔ مثبت کار قاچاق شوتی که می‌توان اشاره نمود، درآمد بالای آن است که البته در مقابل تمام خطرات جانی و مالی که شوتی‌سوار را تهدید می‌کند، بسیار ناچیز است.» (۳۵ساله، سیکل، متأهل، دارای سه فرزند و ٤ سال سابقهٔ کار شوتی)

شرایط زمینه‌ای

ساختاری‌شدن قاچاق

ساختار به چگونگی تنظیم رابطهٔ متقابل اعضای جامعه حول یک موضوع و سازمان‌دادن آن اشاره دارد. در رابطه با قاچاق کالا نیز می‌توان گفت که نظامی از روابط بین کنشگران مرتبط با قاچاق شکل می‌گیرد که بازارپذیری، شبکه‌ای‌شدن و امکان‌پذیربودن آن را در پی دارد که حاکی‌از نوعی ساختاری‌شدن است؛ زیرا منجر به تکوین فرایند قاچاق همراه با تصدیق اجتماعی و نهادی‌شدن آن می‌شود که می‌توان آن را بیانگر پدیدهٔ ساختاری‌شدن قاچاق کالا دانست. چنان‌که تمام مشارکت‌کنندگان در تحقیق ازجمله کد ۳ دربارهٔ بازارپذیری کالای قاچاق گفته است:

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

«قاچاق کالای شوتی معمولاً شامل انواع پوشاک اعم از لباس زیر زنانه و مردانه، وسایل خانگی مثل تلویزیون، وسایل برقی، سیگار، مشروبات الکلی، پارچه و اقلام آرایشی بهداشتی است و خریداران فراوان دارند.» (۲۹ساله، دیپلم، متأهل، دارای یک فرزند و ٤ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندهٔ دیگری نیز تأیید می‌کند که:

«بارها شامل پوشاک (لباس زنانه- جوراب)، لوازم خانگی و وسایل آشپزخانه‌ای و بهداشتی است. صاحب بار در مقصد است و بارها را به‌صورت عمده دریافت می‌کند و به‌صورت خرده‌فروشی پخش می‌نماید و چون کالای مصرفی هستند، سریعاً به فروش می‌روند.» (۲۵ساله، دیپلم، متأهل، دارای یک فرزند و ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

توسعه‌نیافتگی اقتصادی

خرده‌مقوله‌های غیراقتصادی بودن کشاورزی، فقدان زیرساخت مناسب اقتصادی، صنعتی‌نبودن منطقه و محرومیت اقتصادی دلالت بر توسعه‌نیافتگی اقتصادی دارند. مفاهیمی همچون مضایق زیست‌محیطی برای کار مؤثر در بخش کشاورزی، ضعف زیرساخت اقتصادی، نبودن کارخانه‌های صنعتی و محروم‌بودن منطقه توصیفگر آن هستند. این مفاهیم ازسوی اکثریت غلب مشارکت‌کنندگان در تحقیق برای برساخت وضعیت منطقهٔ محل زندگی‌شان و اشاره به بخشی از دافعه‌های محلی آن برای جذب‌شدن جوانان به مشاغل شوتی به کار رفته‌اند و مفهوم مرکزی آن عدم پیشرفت اقتصادی و مستعدبودن برای مبادرت به قاچاق کالای شوتی است. چنان‌که بیشتر مشارکت‌کنندگان در تحقیق ازجمله کد ۷ بر آن هستند که:

«وضعیت اقتصادی شهرستان ضعیف بوده و در یک کلام محرومیم از همه‌چیز. می‌شود گفت نبود امکانات کافی برای اشتغال جوانان بیکار شهرستان و نداشتن شرایط مناسب آب‌وخاک برای کار درست‌وحسابی در حوزهٔ کشاورزی و دامپروری از اصلی‌ترین دلایلی هستند که جوانان شهرستان پلدختر به این شغل روی می‌آورند.» (۳۵ساله، سیکل، کشاورز و دارای ٤ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندهٔ کد ۱۲ برای توسعه‌نیافتگی منطقه و روی‌آوری جولنان به قاچاق کالای شوتی صنعتی‌نبودن و وضعیت ضعیف اقتصادی را به‌عنوان دلیل مطرح کرده است:

«به دلیل نبود امکانات و سرمایهٔ کافی جهت اشتغال‌زایی جولنان، عدم وجود کارخانه‌های تولیدی و صنعتی بزرگ و نیز شرایط نامناسب آب و هوایی جهت کشاورزی و دامداری، شغل شوتی منبع درآمدی مناسبی است و یک مفر است. به‌طورکلی وضعیت اقتصادی شهرستان بسیار ضعیف است.» (۳۲ساله، فوق‌دیپلم، متأهل و دارای ۸ سال سابقهٔ کار شوتی)

شرایط مداخله‌ای

عرفی‌شدن قاچاق

تبدیل ناهنجاری به رویهٔ اجتماعی منجر به هنجارشدن ناهنجاری می‌شود. در فضای کنونی زیست اجتماعی جامعهٔ ایران شاهد وضعیتی هستیم که کسب موفقیت مادی ازطریق روش‌های مشروع و نامشروع ازسوی بخشی از مردم پذیرفته شده است. خرده‌مضامین پذیرش عمومی و عادی‌شدن شوتی‌سواری که برساخت‌شدهٔ عار ندانستن کار شوتی، تعداد زیاد شوتی‌سواران، فرصت‌انگاری شوتی‌سواری و نیز ورود غیرمعمول اقشار دیگری به این عرصه‌اند، دال بر پذیرفتنی‌شدن کار قاچاق است. سترون‌سازی کار قاچاق نمونه‌ای از چنین مضمونی است که در گفتهٔ مشارکت‌کنندهٔ کد ۱۰ هویداست:

«ما ناچاراً به این کار رو آوردیم، برای یک لقمه نان. ما که مال کسی را نمی‌خوریم، داریم جان می‌کنیم. باری را از بندر می‌بریم به تهران و مزد می‌گیریم.» (۲٦ساله، لیسانس، مجرد و دارای ٦ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندهٔ کد ٤ دربارهٔ عادی‌شدن کار شوتی می‌گوید:

«باتوجه‌به شرایط اقتصادی سخت گاهی اوقات بانوان نیز به این شغل روی آورده و حتی در مواردی مشاهده شده که طلاب نیز برای کسب درآمد با لباس روحانیت در این مسیر مشغول به کار می‌شوند.» (۲۷ساله، دیپلم، دارای یک فرزند و ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

عادی‌شدن قاچاق، مورد تأکید مشارکت‌کنندهٔ کد ۸ هم هست و آن را پدیدهٔ معمول در کشور می‌داند:

«تمام استان‌های زاگرس، مرکزی و بندری درگیر کار قاچاق کالا از بندر به تهران هستند و گروه‌های طایفه‌ای و

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

فامیلی زیادی تشکیل شده است و برخی روستاهای لرستان عموماً در این کار مشغول هستند.» (۳۲ساله، لیسانس و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

شبکهٔ تسهیل‌گر

وجود شبکهٔ تسهیل‌گران قاچاق دلالت بر امکاناتی نظیر داشتن پاتوق در مسیر تردد، در بنادر جنوب و نیز وجود راهنمایان و واسطه‌های محلی در بنادر مبدأ قاچاق دارند. مشارکت‌کنندگان در تحقیق متفقاً بر این مطلب اذعان داشته‌اند که قاچاق توسط شبکهٔ درهم‌تنیده‌ای از ذی‌نفعان صورت می‌گیرد. چنانکه مشارکت‌کنندهٔ کد ۱ بر آن است که:

«در این مسیر پاتوق‌ها و توقفگاه‌هایی پذیرای شوتی‌سواران هستند که جهت تغذیه، استراحت‌کردن، هماهنگی یا بارگیری از آنها استفاده می‌شود.» (٤٦ساله، سیکل، متأهل، دارای ۳ فرزند و ۸ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندگانی نیز به وجود راه‌بلدها و همکاران محلی در امر تسهیل‌گری قاچاق کالا اشاره نموده‌اند:

«شوتی‌ها برای دورزدن ایست بازرسی... از جادهٔ خاکی و مسیرهایی که مردم محلی آن منطقه با آنها آشنایی دارند، عبور می‌کنند. برای عبور هم هزینه‌ای به مبلغ چندصد هزار تومان یا بیشتر به فرد یا افرادی پرداخت می‌شود که در طی مسیر اعضا را همراهی می‌کنند تا به مسیر اصلی برسند. طول این مسیر بین ۲ الی ۱۰ کیلومتر متغیر است.» (۲۵ساله، دیپلم، متأهل، دارای یک فرزند و ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

فایده‌مندی شوتی

مقولهٔ فایده‌مندی شوتی مشتمل است بر خرده‌مقولهٔ به‌صرفه بودن به دلیل عدم پرداخت مالیات و کسب درآمد مناسب در زمان کوتاه و نیز خرده‌مقولهٔ در دسترس بودن ناشی از سهولت مبادرت به قاچاق کالای شوتی و زمان‌مند نبودن کار. از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در تحقیق، شغل شوتی نه نیازمند تخصص خاصی است و نه سرمایهٔ زیادی لازم دارد؛ ولی درعوض درآمد مناسبی ولو همراه با ریسک بالا دارد که آن را به شغلی دارای سودمندی مالی تبدیل می‌کند. اذعان مشارکت‌کنندهٔ کد ٤ به درآمد بالای آن مؤید آن است:

«در مشاغل قبلی درآمدم کم بود و مشکلات اقتصادی زیادی داشتم. از طرفی دسترسی به شغل شوتی راحت است و میزان درآمدش هم باوجود تمامی خطرات بالا است و بسیاری از مشکلات مالی قبلی‌ام را اکنون حل کردم.» (۲۷ساله، سابقاً مسافرکش، دیپلم و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

قریب‌به‌اتفاق مشارکت‌کنندگان در تحقیق با اذعان به اینکه در زمینهٔ مبادرت به قاچاق کالای شوتی با مشکلات فراوانی مواجه هستند، اما افراد زیادی از آنان ازجمله مشارکت‌کنندهٔ کد ۹ بیان داشته‌اند که این کار با مزیت اقتصادی همراه بوده است:

«به تنها جنبهٔ مثبت شغل شوتی می‌توان به درآمد بالای آن اشاره کرد؛ زیرا پایان هر ماه پول زیادی به دست می‌آوری که باتوجه‌به کم‌بودن حقوق مشاغل و کارهای دیگر الآن می‌تواند حلال مشکلات زیادی باشد.» (۳۵ساله، حسابدار، لیسانس، مجرد و دارای ۸ سال سابقهٔ کار شوتی)

راهبردها

سازمان‌دهی گروهی

مقولهٔ سازمان‌دهی گروهی مشتمل است بر حمایت دوجانبه، همیاری، حرکت برنامه‌ریزی‌شده، هماهنگ و مبتنی‌بر پنهان‌کاری. به باور همهٔ مشارکت‌کنندگان در تحقیق مبادرت به قاچاق کالای شوتی بدون سازمان‌دهی تیمی و عضویت در شبکه‌ای از همکاران دشوار است. چنانکه مشارکت‌کنندهٔ کد ٦ بر آن است که فعالیت در زمینهٔ قاچاق کالای شوتی مستلزم کار تیمی، همیاری و حمایت متقابل اعضای گروه از همدیگر است:

«از همان ابتدا گروه متعهد می‌شوند که درصورت ایجاد هرگونه مشکلی از همکاران حمایت کنند و پابه‌پای هم مسیر را طی کنند. از آنجایی‌که این شغل یک شغل پرخطر و پرریسک است، بنابراین برای موفقیت باید به‌صورت گروهی و همراه با افراد باتجربه انجام شود؛ زیرا نیاز به همکاری گروهی و دسته‌جمعی دارد.» (۲۵ساله، دیپلم، متأهل و رانندهٔ شوتی)

گفته‌های مشارکت‌کنندهٔ کد ۲ بر خرده‌مقوله‌های حرکت برنامه‌ریزی‌شده و پنهان‌کاری برای کاهش خطرات دلالت دارد:

«روند کار به این صورت است که گروه در زمانی مشخص که عواملی ازجمله دزد و راهزن و مأموران پلیس

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

سد راه نشوند، حرکت را آغاز می‌کنند. اعضا تحت نظارت اسکورت و راهنما با چیدمانی خاص شروع به حرکت می‌کنند. حرکت با چیدمان خاص و فاصلهٔ زمانی خاص جهت جلوگیری از به دام افتادن کل اعضای گروه درصورت مواجه‌شدن با پلیس انجام می‌شود. باتوجه‌به اینکه این شغل جرم محسوب می‌شود، بنابراین باید تمامی هماهنگی‌ها فقط بین اعضای گروه و بدون سر و صدا انجام شود و کسی غیر از اعضا از زمان‌های حرکت و برنامه‌ها اطلاعی نداشته باشد.» (۲۵ساله، دیپلم، متأهل و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

قانون‌شکنی

قانون‌شکنی عمدتاً برای توصیف وضعیتی آکنده از ارتکاب جرم و میزان تخلفات از قانون به کار می‌رود. در این پژوهش مشارکت‌کنندگان اذعان داشته‌اند که مرتکب افعال و جرائمی همچون ارتشا، پایش هنجارشکنانهٔ مسیر قاچاق کالای شوتی و تخلف از مقررات تردد در جاده‌ها شده‌اند. تخلفاتی همچون اختلال و ممانعت از تعقیب توسط پلیس، مخدوش‌کردن پلاک ماشین، استخدام اسکورت و راه‌بلد محلی برای گریز از اعمال قانون از آن جمله‌اند. دراین‌باره مشارکت‌کنندهٔ کد ۱ می‌گوید:

«در این مسیر در اولین ایست بازرسی که شوتی‌سواران باید از آن عبور کنند... برای عبور بایستی مبلغی حدود ۳۰۰ هزار تومان رشوه به مأموران بدهند، در غیر این صورت باید از جادهٔ خاکی عبور کنند که مشکلاتی را به همراه دارد؛ ازجمله استهلاک ماشین‌ها.» (۴۶ساله، سیکل، متأهل، دارای ۳ فرزند و ۸ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندگان دیگری ازجمله مشارکت‌کنندهٔ کد ۱۱ به این موضوع اذعان داشته‌اند:

«باید پول زیادی در دست داشته باشی تا با رشوه‌دادن بتوانی این مسیر را با خطر کمتری طی کنی.» (۲۸ساله، لیسانس، دارای ۴ سال سابقهٔ کار شوتی)

دربارهٔ خرده‌مقولهٔ پایش هنجارشکنانهٔ مسیر حمل کالای قاچاق، مشارکت‌کنندهٔ کد ۳ اظهار داشته است:

«در خروجی شهر... بعد از سوخت‌گیری ماشین‌ها جهت اطلاع از وضعیت جاده با اسکورت هماهنگ می‌کنند. یک نفر با عنوان راه‌پاک‌کن یا اسکورت راه را برای گروه باز می‌کند. حرکت باید به شکلی باشد که ساعت ۵ صبح بندر... را ترک کنند؛ چون شیفت مأموران در این ساعت هنوز شروع نشده است و جاده امن است. ... در روزهای بارانی برای عبور از جادهٔ خاکی به دلیل شرایط آب و هوایی ساعت‌ها طول می‌کشد که بتوان آن مسیر را طی کرد. افراد محلی با تراکتور جهت بازنمودن مسیر حضور دارند. هزینهٔ راه‌پاک‌کن و... برای هر ماشین چند صد هزار تا یک میلیون تومان است.» (۲۹ساله، دیپلم، متأهل، دارای یک فرزند و ۴ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت ناهم‌تراز

مقولهٔ مشارکت ناهم‌تراز مشتمل است بر خرده‌مقوله‌های ابزاری‌ساختن خانواده و مخفی‌بودن بهره‌کش. خرده‌مقولهٔ ابزاری‌ساختن خانواده در جریان حمل کالای قاچاق به دلیل همراه بردن خانواده برای عادی‌انگاری سفر دال بر مشارکت همه‌جانبهٔ کنشگران موسوم به شوتی در امر قاچاق است. در سویهٔ دیگر مخفی‌بودن بهره‌کش (صاحبان بار در مبدأ و مقصد) به‌واسطهٔ گمنام‌ماندن صاحبان اصلی کالای قاچاق و عدم مسئولیت صاحب کالا در مقابل مال‌باختگی شوتی بر ناهم‌ترازی مشارکت دو سوی ماجرا دلالت دارد. چنان‌که مشارکت‌کنندهٔ کد ۷ دربارهٔ درگیرکردن اعضای خانواده در امر شوتی مدعی است که:

«بیشتر اوقات شوتی‌سواران زن و بچهٔ خود را با خود همراه میارن تا بتوانند به راحتی از مأموران پلیس عبور کنند؛ چون وقتی زن و بچه به همراه داشته باشی، گیردادن‌ها کمتر اتفاق می‌افتد و طی‌کردن مسیر آسان است.» (۳۵ساله، سیکل، متأهل، دارای سه فرزند و ۴ سال سابقهٔ کار شوتی)

همچنین مشارکت‌کنندهٔ کد ۱۲ بر آن است که مشارکت حداکثری شوتی‌سواران خسارت حداکثری را هم به دنبال دارد:

«اگر شوتی‌سوار گیر بیفتد، حدود ۶۰۰ الی ۷۰۰ میلیون تومان جریمه می‌شود که ۱۵۰ میلیون بابت بار، ۲۰۰ میلیون بابت ماشین، ۲۰۰ میلیون هم جریمه می‌شوند. حتی اگر به‌وسیلهٔ دوربین‌های راهنمایی و رانندگی جریمه شوند، این جریمه با عنوان استفاده از تلفن همراه و نبستن کمربند ایمنی ثبت می‌شود و در صورت تکرار بیش از ۲ بار به مدت ۱۵ روز ماشین توقیف می‌شود که باید به قید وثیقه و پرداخت جریمه ماشین را آزاد کرد و در مواردی هم ممکن است بار و ماشین مصادره شوند.» (۳۲ساله، فوق‌دیپلم، متأهل، دارای ۸ سال سابقه کار شوتی)

در مقابل مشارکت حداکثری شوتی‌سواران، بهره‌برداران

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

نهایی قاچاق (شوتی) سرمایه‌داران بندرنشین یا مرکزنشینی هستند که تنها در این موضوع مشارکت مالی دارند و حداکثر بهره از آن آنان است:

«شوتی‌سواران درصورت گیرافتادن تنها با پرداخت جریمه‌ای بیشتر از ارزش بار خود می‌توانند آزاد شوند؛ بااین‌حال صاحب بار خود را از این اتفاقات جدا دانسته و تنها بارش را می‌شناسد که باید صحیح و سالم تحویلش داده شود.» (۲۷ساله، دیپلم، متأهل و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

پیامدها

نابسامان‌شدگی خانواده

مقولهٔ نابسامانی خانواده بر جو آشفتهٔ خانواده و برهم‌کنش‌های تنش‌آلود خانوادگی دلالت دارد که محصول اختلال در مناسبات خانواده و در هم‌تنیدگی نابهنجار کار و خانواده است. درهم‌تنیدگی شغلی ارکان اصلی خانواده با قاچاق کالا به دلیل به همراه بردن همسر و ایجاد محدودیت‌ها برای خانواده، احساس شرمساری فرزندان نزد همالان و دیگران، محیط خانوادگی را ناامن و باردار کنش‌های نابسامان‌کننده می‌سازد. چنان‌که مشارکت‌کنندهٔ کد ۳ دراین‌باره گفته است:

«متأسفانه یک مورد از اثرات سوء در این شغل از هم پاشیدن بنیان خانواده‌هاست. به‌خصوص افرادی که متأهل هستند و برای مدتی از همسر و فرزندان ان خود دور هستند.» (۲۹ساله، دیپلم، متأهل، دارای یک فرزند و ٤ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندهٔ کد ٦ نیز بر آن است که:

«گاهی اوقات شوتی‌سواران زن و بچه‌هایشان را به همراه خود میارن تا بتوانند به‌راحتی از مأموران پلیس عبور کنند. – اضافه بر آن– شغل شوتی جنبه‌های منفی بسیاری دارد؛ مثلاً استرس ناشی از آن باعث پرخاشگرشدن فرد می‌شود که این اثرات بر روی اعضای خانواده افراد نیز تأثیرگذار است.» (۲۵ساله، دیپلم، متأهل و رانندهٔ شوتی)

در کرانهٔ خطر زیستن

فعالیت در حوزهٔ قاچاق کالا قدم‌نهادن در مسیری پر از خطر و با پیامدهای نامشخص است و هر آن امکان دارد که تلاش فرد به شکست ختم شود. برخلاف سایر فعالیت‌ها که نتیجهٔ آنها تا حدودی وابسته به میزان تلاش فرد است، در این شغل خنثی‌سازی و تقلیل‌دادن خطرات با قطعیت کمتری با میزان تلاش فرد مرتبط است؛ ازاین‌رو، با تلهٔ چیزباختگی، مواجهه با خطر، خطرات و مخاطرات جسمی و روحی برای فرد قرین است. چنان‌که مشارکت‌کنندهٔ کد ۸ دربارهٔ تلهٔ چیزباختگی بر آن است که:

«یکی از اصلی‌ترین خطراتی که شوتی‌سواران را تهدید می‌کند، وجود دزدان و راهزنان کمین‌کرده در مسیر است که تنها راه مقابله با این مسئله اتحاد گروه و گروهی طی‌کردن این مسیر است؛ زیرا اگر فرد تنها باشد، هم بار را از دست می‌دهد، هم اینکه ممکن است جانش تهدید شود. شغل شوتی بیشتر جنبهٔ منفی دارد؛ زیرا استرس ناشی از آن بسیار زیاد است.» (۳۲ساله، لیسانس و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

همچنین مشارکت‌کنندهٔ کد ٤ خطرات دیگری را مطرح کرده است:

«از تجربیات تلخ بنده این است که ٤ ماه زندانی شدم و از دست مأموران کتک زیادی خوردم. یک بار هم به‌خاطر تصادفی که در مسیر شوش به اهواز داشتم و به دلیل خواب‌آلودگی با یک نیسان برخورد کردم. نه‌تنها بار خود را از دست دادم، بلکه خسارت زیادی را نیز پرداخت کردم و ازنظر جسمی هم آسیب دیدم.» (۲۷ساله، سابقاً مسافرکش، دیپلم و دارای ۷ سال سابقهٔ کار شوتی)

تجربهٔ طرد اجتماعی

تصویرسازی از جامعه و مشاغل آن به شکلی آرمانی که در آن نوعی از تنزه در جامعه تبلیغ می‌شود، فضا را برای نگرش‌ها و رفتارهایی فراهم می‌کند که یکی از آنها انگ‌زنی به افراد و مشاغل و سبک‌های زندگی است که انواعی از طرد اجتماعی را ممکن می‌سازد. چنان‌که بیشتر مشارکت‌کنندگان در تحقیق به این موضوع اشاره داشته‌اند که مردم نگاه مثبتی به شغل و کاسبی شوتی ندارند؛ بنابراین، می‌توان گفت که خرده‌مقوله‌های برچسب‌زنی منفی توسط مردم، نگرش ناهمخوان به شوتی و تزلزل منزلتی بر تجربهٔ طرد اجتماعی دلالت دارند. چنان‌که مشارکت‌کنندهٔ کد ۱۰ اظهار داشته است که:

«اکثر مردم نگرشی منفی نسبت‌به شغل شوتی دارند؛ چون ازنظر آنان این شغل قاچاق محسوب می‌شود و درآمد

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

آن نیز حرام است و شوتی‌سواران را خلاف‌کار تصور می‌کنند.» (۲۶ساله، لیسانس، مجرد و دارای ۶ سال سابقهٔ کار شوتی)

مشارکت‌کنندهٔ کد ۹ نیز برآیند نگرش مردم منطقه به شغل خویش را منفی ارزیابی کرده است:

«نگرش‌ها معمولاً منفی است؛ چون این شغل را شغلی با درآمد حرام دانسته و دیدگاهشان دربارهٔ شوتی‌سواران این است که همگی معتاد بوده و زندگی سالمی ندارند.» (۳۵ساله، حسابدار، لیسانس، مجرد و دارای ۸ سال سابقهٔ کار شوتی)

ارتقای سطح معیشت

معیشت که شامل تأمین نیازهای اولیه و ثانویهٔ زندگی است، مقوله‌ای بسیار مهم برای تمامی افراد جامعه محسوب می‌شود، شامل دو زیر مقولهٔ درآمد مناسب و بهبود رفاهی است. چنان‌که مشارکت‌کنندهٔ کد ٤ گفته است:

«تنها جنبهٔ مثبت این شغل میزان بالای درآمد آن است؛ برای مثال درسال‌هایی که بنده مشغول این کار هستم تا ده میلیون تومان و بیشتر کرایه حق من بوده. اگر در هفته‌ای ۲ الی ۳ دفعه می‌توانستم بار جابه‌جا کنم، درنهایت ماهیانه ۷۰ الی ۸۰ تومان درآمد خالص داشتم.» (۲۷ساله، دیپلم، متأهل و دارای ۷ سال سابقه کار شوتی).

و مشارکت‌کنندهٔ کد ۲ در رابطه با زیرمقولهٔ بهبود رفاهی می‌گوید:

«باتوجه‌به اینکه در زمان مجردی وضعیت اقتصادی خانواده‌ام نابسامان بود، اما الان با وجود همسر و فرزند و روی‌آوردن به این شغل اندکی بهتر شده است؛ زیرا بدون پرداخت مالیات و حتی خطرات زیاد مقدار بالایی پول از راه این شغل به دست می‌آید.» (۲۵ساله، دیپلم، متأهل و دارای ۹ سال سابقهٔ کار شوتی)

به‌طورکلی می‌توان مدل پارادایمی تحقیق را که برآیند یافته‌های تحقیق است، به شکل زیر نشان داد:

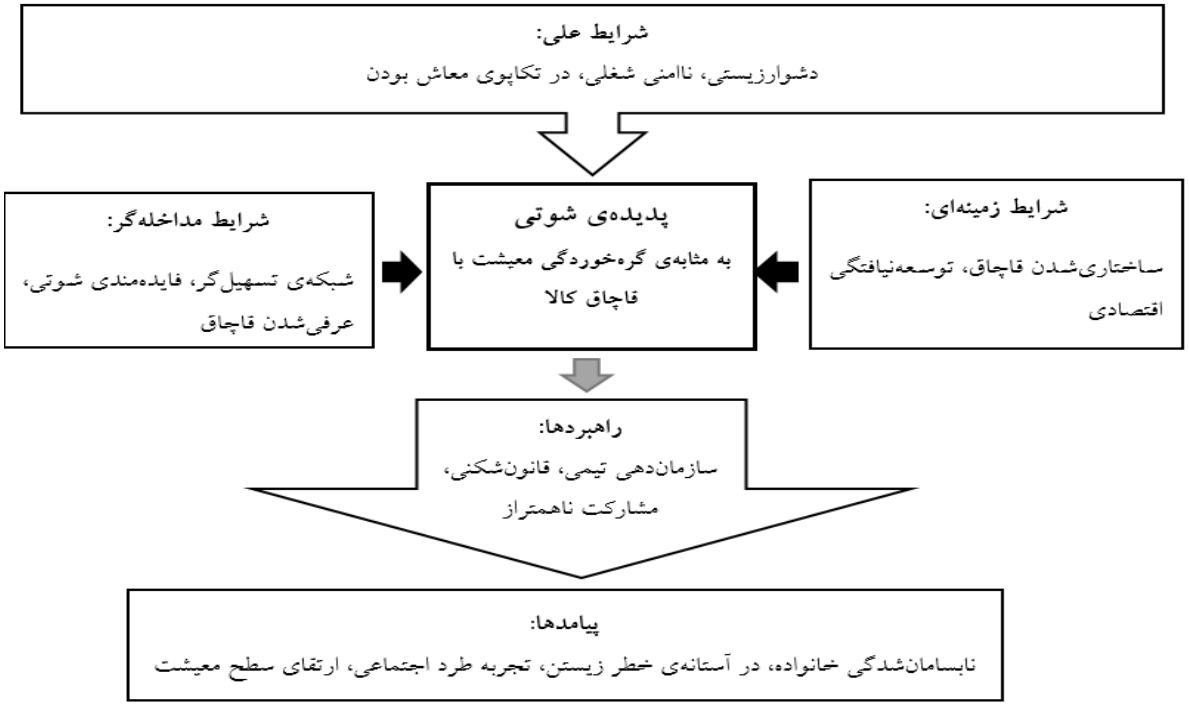

شکل ۱- مدل پارادایمی تحقیق

Fig 1- Paradigmic model of research

بحث و نتیجه

در جریان کدگذاری و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، مقوله‌هایی شناسایی شده‌اند که مدل پارادایمی تحقیق را تشکیل می‌دهند. این مدل مشتمل است بر شرایط سه‌گانهٔ

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

علّی، زمینه‌ای و مداخله‌ای مرتبط با روی‌آوری به قاچاق کالای شوتی، استراتژی‌های اتخاذشده برای انجام و تداوم کار قاچاق کالا و درنهایت پیامدهای اشتغال به کار قاچاق کالای شوتی بر حیات اجتماعی کنشگران موسوم به شوتی؛ ازاین‌رو پاسخ به پرسش‌های اصلی تحقیق و ارائهٔ یافته‌ها در قالب یک ساختار مشخص مبتنی‌بر اجزای مدل پارادایمی تحقیق ارائه شده است.

یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که یکی از دلایل اصلی مبادرت به این‌گونه مشاغل چالش‌مند، دشوارزیستی است که به تنگناهای معیشتی و نابسامانی حیات اقتصادی کنشگران پیش از ورود به عرصهٔ قاچاق کالای شوتی اشاره دارد. مشارکت‌کنندگان در تحقیق علاوه‌بر وجوه متعدد مختل‌کنندهٔ حیات اقتصادی خانواده، فقر و تنگدستی را به‌مثابهٔ دلیل موجهی برای ورود به کار قاچاق کالا مطرح کرده‌اند. دشوارزیستی، زیست ناایمن، فشار طاقت‌فرسای ناهم‌ترازی دخل‌وخرج، گرفتارشدن در چرخهٔ فقر و فلاکت را برای فرد به ارمغان می‌آورد. ناامنی شغلی بر شرایطی دلالت دارد که بیکاران به دلیل روند فزایندهٔ بیکاری در زیست‌بوم خویش خواه ناشی از فقدان فرصت‌های اشتغال و خواه به دلیل از دست دادن شغل، آن را تجربه می‌کنند. از مهم‌ترین عوامل امنیت شغلی می‌توان به «شرایط اقتصادی جامعه، صلاحیت‌های فنی و مهارت‌های فرد، بازارپذیری و تجاری‌بودن حرفه و مهارت‌های فرد اشاره کرد. این ویژگی‌ها همواره در جهت موافق با چرخهٔ تجاری عمل می‌کنند» (رحیمی و کاظم‌زاده، ۱۳۹۷)؛ زیرا در شرایط رونق و رفاه، امنیت‌آفرین و در دوران رکود و دشواری‌های اقتصادی امنیت‌زدا هستند. این یافته با یافته‌های رشیدی (۱۳۹۷) همخوانی دارد. مقولهٔ در تکاپوی معاش‌بودن و مفاهیم برسازندهٔ آن از سویی دال بر مشارکت اقتصادی، حس تعهد و فداکاری برای تأمین معیشت خانواده از قبل فعالیت اقتصادی است؛ اما از سوی دیگر دلالت بر بی‌ثباتی اقتصادی و ناتوانی افراد در تأمین ملزومات یک زیست رفاهی حداقلی در سامانهٔ فعالیت اقتصادی متعارف دارد که افراد را به سمت زیست پرخطر و راه‌های نامرسوم و غیرقانونی سوق می‌دهد. این یافته با یافته‌های قادرزاده و همکاران (۱۴۰۳) و یزدانی‌نسب و بهزادی (۱۴۰۳) همخوان است.

به‌لحاظ زمینه‌ای و بسترمندی قاچاق کالای شوتی می‌توان گفت ساختار دلالت بر الگوهای تکرارشونده‌ای دارد که بر انتخاب‌ها و فرصت‌های موجود تأثیر می‌گذارد و به‌تبع ساختاری‌شدن قاچاق ناظر بر شرایطی است که هم افراد را به سمت قاچاق سوق می‌دهد و هم در این زمینه فرصت‌آفرین است. ساختاری‌شدن به‌واسطهٔ بازارپذیری، شبکه‌ای‌شدن و امکان‌پذیرساختن قاچاق، محقق شده و به نهادی‌شدن قاچاق کالا در مناطق خاصی از کشور و ازجمله بنادر جنوبی و مسیرهای انتقال کالا ازجمله لرستان منجر شده است. توسعه‌نیافتگی اقتصادی نشانهٔ ناهم‌ترازی اقتصادی منطقهٔ مطالعه‌شده در قیاس با مناطق معیار توسعه‌یافته در کشور است. این موضوع بر شرایطی همچون فقدان زیرساخت‌های لازم برای توسعهٔ اقتصادی اجتماعی، صنعتی‌شدن و نیز وجود درجاتی از محرومیت مضاعف منطقهٔ بررسی‌شده دلالت دارد. چنین وضعیتی آکنده از عناصر دافعه‌ای زیست متعارف و مشحون از مؤلفه‌های جذب جوانان به فرایند مبادرت به قاچاق کالای موسوم به شوتی است. یافته‌های مربوط به بسترها و شرایط زمینه‌ای با نتایج مطالعات رشیدی (۱۳۹۷)؛ نقدی و همکاران و یزدانی‌نسب و بهزادی (۱۴۰۳) هم‌راستا هستند.

در مطالعهٔ حاضر همچنین ازنظر شرایط مداخله‌گر به مقوله‌هایی از قبیل شبکهٔ تسهیل‌گر قاچاق، فایده‌مندی بالای شوتی و عرفی‌شدن قاچاق اشاره شده‌اند که علاوه‌بر تسهیل این پدیده، آن را از منظر اقتصادی معقول ساخته و به گسترش آن کمک کرده‌اند؛ بدین معنا که اولی حاکی‌از وجود شبکهٔ گسترده و درهم‌تنیده‌ای از ذی‌نفعان است که امکان حمل کالای قاچاق و هماهنگی بازیگران متعدد این عرصه را از مبدأ تا مقصد فراهم می‌سازد. دومی نیز دربرگیرندهٔ یک کنش عقلانی بازاری معطوف به سودمندی این کنش است که باوجود خطرات و مخاطرات آشکار و پنهان همزاد با آن، در مقایسه با مشاغل متعارف غالباً با فایده‌مندی درآمدی مناسبی همراه است. عرفی‌شدن ناهنجاری نیز ریشه در این دارد که

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

«تجربهٔ تاریخی ایران و بی‌ثباتی همیشگی در گذشته‌های دور و نزدیک موجب شده است که ایرانی‌ها بیش از هر ملتی، شیوه‌های حل فردی دسترسی به اهداف و ارزش‌های اساسی را بیاموزند» (معیدفر،۱۳۸۰)؛ بدین معنا که جامعه به‌نوعی از سازگاری عرفی با آنچه که از منظر هنجارهای رسمی ناپذیرفتنی است تن داده و در سطح غیررسمی آن را ناهنجاری تلقی نمی‌کند؛ ازاین‌رو ممکن است میل به تأمین معیشت حتی از طرق غیرقانونی در سطح برخی از گروه‌های کوچک، محلی و در سطح غیررسمی، عملی انحرافی تلقی نشود. عرفی‌شدن یا به عبارت دقیق‌تر هنجارشدن کارهای ناهنجار در موضوع بحث‌شده دلالت بر همه‌گیری آن در بین برخی از اقشار اجتماعی خاص نظیر گروه‌های فرهنگی و دینی دارد که قابل انتظار نبوده است.

در کنار این شرایط سه‌گانه هر نوع موفقیت در این مسیر مستلزم اتخاذ راهبردها و استراتژی‌هایی ازسوی کنشگران اصلی قاچاق کالای شوتی است که یافته‌های این مطالعه حاکی‌از سه راهبرد قانون‌شکنی، مشارکت ناهم‌تراز و سازمان‌دهی تیمی است. مقولهٔ مشارکت ناهم‌تراز با یافته‌های قادرزاده و غیاثوند (١٤٠٢) مبنی‌بر مناسبات اقتدارگرایانه–استثمارگرایانه، توزیع ناعادلانهٔ سود و خطر بین کول‌بران و صاحبان بار همخوانی دارد.

فعالیت در عرصهٔ قاچاق کالا برای کنشگران موسوم به شوتی همراه با پیامدهای عمدتاً منفی‌ای همچون در کرانهٔ خطر زیستن، نابسامان‌شوندگی خانواده و تجربهٔ طرد اجتماعی بوده است که برآیند کلی این شغل به‌جای حل مشکلات اقتصادی و اجتماعی کنشگران اصلی این عرصه با تعمیق گرفتاری‌های سابق یا ایجاد مشکلات جدیدی برای آنان همراه بوده است. یافته‌های زارع شاه‌آبادی و محمدی (١٤٠٠) مبنی‌بر عجین‌بودن نارضایتی خانوادگی با زندگی کولبران و نیز پرخطر بودن کول‌بری با مقوله‌های نابسامان‌شوندگی خانواده و در آستانهٔ خطر زیستن شوتی‌سواران در مطالعهٔ حاضر هم‌راستاست.

تحلیل کلی یافته‌های تحقیق حاکی‌ازاین است که فقدان فرصت‌های شغلی مناسب، فقر و بیکاری گسترده در شهرستان پلدختر را می‌توان ناشی از توسعه‌نیافتگی، در حاشیه‌ماندگی و تجربهٔ نوعی از روابط نابرابر و آپارتاید اقتصادی مرکز–پیرامون داخلی دانست که قاچاق کالای شوتی را به گزینهٔ سهل‌الوصولی برای استمرار بقا در شرایط حاد اقتصادی تبدیل می‌کند. قرارداشتن این شهرستان در یکی از بهترین مسیرهای ترانزیت کالای قاچاق ازنظر راه‌های مواصلاتی اصلی و وجود راه‌های فرعی بی‌شمار در سراسر استان، حاکمیت ضعیف (نهادهای قانونی) یا وجود فضاهای بدون قانون (نهادهای غیررسمی)، همراه با عجین‌شدن بوروکراسی با فساد به دلیل چشم‌پوشی، غفلت یا منفعت‌جویی شخصی یا سازمانی از قبل قاچاق کالا در این مسیرها، علاوه‌بر پیونددادن معیشت با قاچاق منجر به شکل‌گیری شبکه‌هایی از تسهیلگران و یاریگران محلی شده است که قاچاق شوتی را به پدیده‌ای ساختاری‌شده تبدیل کرده است. وابستگی افراد به شبکه‌ای از تسهیلگران و قاچاقچیان ورود آنان به چرخه‌ای از فعالیت‌های غیرقانونی را به دنبال دارد. این چرخه فرد را در یک بازهٔ زمانی کوتاه‌مدت از منافع آنی قاچاق برخوردار ساخته و شرایط اقتصادی جامعهٔ مطالعه‌شده، قاچاق کالای شوتی را به گزینه‌ای مطلوب، در دسترس، دارای درآمد مناسب و شاید به تنها گزینهٔ حل تنگناهای معیشتی افراد مطالعه‌شده بدل ساخته است؛ اما این نوع کنشگری اقتصادی از سویی دیگر بر کسب‌وکارهای قانونی اثری منفی بر جای می‌گذارد؛ ازاین‌رو، در چشم‌اندازی بلندمدت، این تکاپوها و کنشگری‌های غیرقانونی موجب گره‌خوردگی ژرف و عمیق معیشت افراد به کالای قاچاق و فرسایش بنیان‌های معیشت مبتنی‌بر تکاپوهای مشروع می‌شود.

به‌طورکلی عوامل اقتصادی اجتماعی، ناتوانی نهادی دولت و وجود سنت درازدامن فرهنگی در جامعهٔ مطالعه‌شده، بینشی به قاچاق کالا را پرورانده است که آن را یک فرصت تلقی می‌کند. همچنین بافت عشیره‌ای مناطق ترانزیت کالای قاچاق، عرفی‌شدن قاچاق کالا، احساس همدلی مردم محلی با شوتی‌سواران و دلسوزی برای شوتی‌های محلی همراه با صبغهٔ فرهنگی زرنگ‌پنداری شوتی‌سواران در منطقهٔ موصوف در موفقیت عبور امن نقش مهمی دارد. تلقی‌شدن شغل شوتی

https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142768.2066

به‌مثابهٔ یک امکان اقتصادی مرتبط با زیست حداقلی خانواده، برای جوانان منطقهٔ مطالعه‌شده موجب گره‌خوردگی عمیق معیشت آنان با قاچاق کالای شوتی شده است. شغل قاچاق کالای شوتی در منطقهٔ مطالعه‌شده یک امکان و به‌نوعی فرصتی برای تأمین زندگی حداقلی، اما پر از خطر و مخاطره است.

مشارکت نویسندگان

این مقاله برگرفته از پایان‌نامهٔ مقطع کارشناسی ارشد است. نویسندهٔ اول استاد راهنما و نویسندهٔ مسئول است؛ نویسندهٔ دوم استاد مشاور پایان‌نامه است و نویسندهٔ سوم دانشجوی مقطع کارشناسی‌ارشد رشتهٔ مطالعات فرهنگی گروه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی دانشگاه ایلام است.

منابع فارسی

پژویان، ج. و مداح، م. (۱۳۸۵). بررسی اقتصادی قاچاق در ایران. *پژوهشنامه اقتصادی*، ۶(۲۰)، ۴۳-۷۰. https://joer.atu.ac.ir/article_3382.html

حداد، م.، و صالحی ابر، س. (۱۴۰۳). مدل‌سازی عوامل اقتصادی مؤثر بر ارزش قاچاق کالا: رهیافت روند ضمنی و سری‌های زمانی ساختاری. *پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، ۳۲(۱۰۹)، ۱۷۶- ۲۱۵. http://qjerp.ir/article-1-3443-fa.html

رحیمی‌کلور، ح.، و کاظم‌زاده، ر. (۱۳۹۷). ارزیابی رابطه بین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر ناامنی شغلی با رفتار اخلاقی کارکنان. *اخلاق در علوم و فناوری*، ۱۳(۴)، ۱۴۵-۱۴۹. http://ethicsjournal.ir/article-1-1279-fa.html

رشیدی، ر. (۱۳۹۷). *تجربه زیسته بازیگران شبکه قاچاق کالا (شوتی) در بنادر جنوبی ایران* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران]. گنج. https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/b308f61b3d5acb5e97c95a8a9074c890

زارع شاه‌آبادی، ا.، و محمدی، آ. (۱۴۰۰). درک و فهم پدیدهٔ کول‌بری در شهرستان بانه. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۲(۱)، ۱۳۵-۱۵۴. doi: 10.22108/jas.2020.120921.1851

ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز ریاست جمهوری. (۱۳۹۸). برآورد حجم قاچاق کالا. اداره کل برنامه‌ریزی. آمار و پژوهش ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز. https://www.epe.ir

سو، ی. آ. (۱۳۹۷). *تغییر اجتماعی و توسعه* (محمود حبیبی‌مظاهری، مترجم). چاپ دهم. پژوهشکده مطالعات راهبردی.

فیض‌اللهی، ع.، معیدفر، س.، دانش، پ. و ملکی، ا. (۱۳۹۹). آزمون تجربی رابطهٔ آنومی نهادی و جرائم خشونت‌آمیز در ایران. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۹(۱۶)، ۲۸۶-۲۶۱. https://doi.org/10.22084/csr.2020.17466.1569

قادرزاده، ا.، خانی، س.، و رسولی، ع. (۱۴۰۳). کول‌بری؛ زمینه‌های تکوین و تداوم آن. *مطالعات اجتماعی ایران*، ۱۷(۴)، ۷۹-۱۰۴. doi: 10.22034/jss.2024.2013782.1804

قادرزاده، ه.، و غیاثوند، ا. (۱۴۰۲). کشاکش رنج و گنج (سازوکارهای حفظ سرمایه و نحوه مواجهه با کول‌بری در میدان تجارت مرزی بانه). *جامعه شناسی ایران*، ۲۴(۱)، ۵-۲۸. https://doi.org/10.22034/jsi.2024.2008834.1663

معیدفر، س. (۱۴۰۰). *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران*. چاپ ششم. انتشارات نور علم.

نقدی، ا.، روشن‌پور، ا.، و روشن‌پور، م. (در حال انتشار). شوتی؛ نان در ازای جان (مورد مطالعه: شوتی‌های شهر خرم‌آباد). *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*. doi: 10.22084/csr.2024.28953.2268

یزدانی‌نسب، م.، و بهزادی، ک. (۱۴۰۳). زندگی به‌مثابه مقاومت: تجربهٔ‌زیستهٔ رانندگان شوتی شهر بانه از قاچاق کالا. *مطالعات اجتماعی ایران*، ۱۷(۴)، ۱۳۳-۱۵۷. doi: 10.22034/jss.2024.2008663.1785

References

Bhattacherjee, A. (2012). *Social science research: Principles, methods, and practices*. TextbooksCollection 3.

Bozçalı, F. (2019). *Money for life: Border killings, compensation claims and life-money conversions in Turkey's kurdish borderlands'*, In B. Bargu (Ed.), Turkey's Necropolitical Laboratory (pp. 187-206). https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474450263.003.0009

Čolaković, E. (2016). *Smuggling as a form of illegal*

Contemporary Sociological Research. [In Persian]. doi: 10.22084/csr.2024.28953.2268

Pazhoyan, J., & Madah, M. (2006). Economic study of smuggling in Iran. *Economics Research*, *6*(20), 43-70. [In Persian]. https://joer.atu.ac.ir/article_3382.html

Pourkazemi, M. H., Sherafat, M. N., & Azari, Z. D. (2013). A Fuzzy logic approach to estimate the import of smuggling in Iran. *Iranian Economic Review*, *18*(2), 107-129. https://ideas.repec.org/a/eut/journl/v18y2013i2p107.html

Presidential Headquarters for Combating Smuggling of Goods and Currency. (2019). *Estimated volume of smuggling of goods. General Directorate of Planning*, Statistics and Research of the Presidential Headquarters for Combating Smuggling of Goods and Currency. [In Persian].

Rahimi-Kolor, H., & Kazemzadeh, R. (2019). Evaluating the relationship between affective components on job insecurity and employee's moral behavior. *Ethics in Science and Technology*, *13*(4), 145-149. [In Persian]. http://ethicsjournal.ir/article-1-1279-fa.html

Rashidi, R. (2018). *The lived experience of actors in the smuggling network (Shoti) in southern ports of Iran*. [Master's thesis, Allameh Tabatabaei University]. [In Persian].

Vold, G. B., Thomas, J. B., & Snipes, J. B. (2009). *Theoretical criminology*. (6th ed). NY: Oxford University Press.

Wareham, J. J. (2005) *Strain, personality traits, and deviance among adolescents*: *moderating factors.* Tampa Graduate Theses and Dissertations.

Yazdaninasab, M., & Behzadi, K. (2024). Life as resistance: The lived experience of the Shooti drivers of the city of Baneh. *Journal of Iranian Social Studies*, *17*(4), 133-157. [In Persian]. doi: 10.22034/jss.2024.2008663.1785

Zareshahabadi, A., & Mohmmadi, A. (2021). Examining the phenomenon of porterage (Kolberi) in the city of Baneh. *Journal of Applied Sociology*, *32*(1), 135-154. [In Persisn]. doi: 10.22108/jas.2020.120921.1851

So, Y. A. (2018). *Social change and development: Modernization, dependency and world systems theories* (M. Habii-Mazaheri, Trans.). pazhoheshkadeh motaleaat rahbordi. [In Persian].

Soleimani, K., & Mohammadpour, A. (2020). Life and labour on the internal colonial edge: Political economy of kolberi in Rojhelat. *The British Journal of Sociology*, *71*(4), 741-760. https://doi.org/10.1111/1468-4446.12745

Yoosefi-Lebni, J., Irandoost, S. F., Ziapour, A., Ahmadi, A., Mehedi, N., & Azizi, S. A. (2023). Identification of causes and consequences of Kolberi among Iranian Kurdish women: A grounded theory study. BMC *W*omen's *H*ealth, *23*, 648. https://doi.org/10.1186/s12905-023-02791-5

evasion of public revenue. In: Proceedings of the Entrenova – Enterprise Research Innovation Conference, Rovinj, Croatia, 8-9 September. Zagreb: Irenet– Society for Advancing Innovation and Research in Economy, pp. 384–390. https://hrcak.srce.hr/file/365201

Deflem, M., & Kelly, H. T. (2001). *Smuggling*, In D. Lukenbill & D. L. Peck (Eds.). The Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior (pp. 473-475). Philadelphia, PA: Brunner-Routledge. https://deflem.blogspot.com/2001/02/smuggling-2001.html

Durkheim, E. (1984). *The division o f labor in society*. NY: The Free Press.

Feizolahi, A., Moidfar, S., Danesh, P., & Maleki, A. (2020). Experimental test of the relationship between institutional anomie and violent crime in Iran. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, *9*(16), 261-286. [In Persian]. https://doi.org/10.22084/csr.2020.17466.1569

Gallien, M. (2018). Informal institutions and the regulation of smuggling in north Africa. *Perspectives on Politics*, *18*(2), 492–508. http://dx.doi.org/10.1017/S1537592719001026

Gallien, M., & Weigand, F. (Eds.) (2022). *The routledge handbook of smuggling*. 1st Edn. London, United Kingdom: Rout ledge. https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/51392

Ghaderzadeh, H., & Ghyasvand, A. (2023). In the struggle of pain and treasure (Capital Preservation procedures in Relation to Kolbary Studies in Baneh). *Iranian Journal of Sociology*, *24*(1), 5-28. [In Persian]. doi: 10.22034/jsi.2024.2008834.1663

Ghaderzadeh, O., Khani, S., & Rasouli, A. (2024). Kolbari: the grounds of formation and continuation. *Journal of Iranian Social Studies*, *17*(4), 79-104. [In Persian]. doi: 10.22034/jss.2024.2013782.1804

Hadad, M. (2024). Modeling economic factors affecting the value of smuggling: Underlying trend and structural time series approach. *Qjerp*, *32*(109), 176-215. [In Persian]. http://qjerp.ir/article-1-3443-fa.html

Karimi, A., & Salimi, R. (2024). Adolescents kolberi in Iran's western borderlands: A case for cultural criminology of border. *Asian Journal of Criminology*, *19*, 161–181. https://link.springer.com/article/10.1007/s11417-024-09421-5

Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. New York: The Free Press.

Moeidfar, S. (2021). *Sociology of Iranian social problems*. 6th edition. Noore elam Publications. [In Persian].

Mozayani, A. H. (2021). The political economy of commodity smuggling (The Case of IR of Iran). *Iranian Economic Review*, *25*(*1*), 121-135. https://doi.org/10.22059/ier.2021.81865

Naghdi, A., Rushanpour, A., & Roshanpour, M. (In Press). Shuti: Bread for life (Case study of Khorramabad city). *Two Quarterly Journal of*